

מדוע לא שלח יוסף ליעקב כל אותם שנים

מים ראשונים: ידועה שאלתו של רמב"ן מדוע לא שלח יוסף מסר לאביו כל אותם 22 שנים שהיה במצרים, בפרט מאז שהתמנה למשנה למלך והיה בידו לעשות. כבר הזכרנו שאלה זו ומקצת מהתשובות עליה בדברינו [היו דבריו של יהודה נראים לכל צד](#) בפרשה זו וכן בדברינו [מסע יעקב בדרכו חזרה לארץ](#) בפרשת וישלח, והגיעה השעה לכנס את כל התשובות הידועות לנו לגיליון אחד, גם אם נחזור על דברים שכבר כתבנו. וכל היודע תשובות נוספות, אנא יחיש שמועתו אלינו ויבוא על שכרו משלם מאת החונן דעת והנותן לשכוי ולאנוש בינה. חשוב לציין שבדף זה נעזרנו, בין השאר בדף של נחמה לייבוויץ [דברי יוסף לאחיו](#), פרשת מקץ תש"ז ובמקורות נוספים שזכיר להלן.

רמב"ן בראשית מב ט – קיום החלומות

"ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם" (בראשית מב ט) - עליהם, וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו, לשון רש"י.¹ ולפי דעתי שהדבר בהפך, כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת. כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון, והנה אנחנו מאלמים אלומים. כי "אנחנו" ירמוז לכל אחיו אחד עשר. ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה.²

.....

וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות. כי יש לתמוה: אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו? כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו! ... אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כולם שמה ויתקיימו כל חלומותיו.³

אברבנאל בראשית פרק מא – קיום החלומות מוטל על הקב"ה, לא על החולם

והרמב"ן כתב שזכר את החלומות וראה שלא נתקיימו עדיין והשתדל בקיומם, כי ידע כי עכ"פ יתקיימו. וכבר כתבתי שלא היה קיומם בהשתחווה הגשמית, כל שכן שאף שיכירוהו יתקיימו בהיכנעם והשתחווותם לו מפני גדולתו. ועוד שקיום החלומות היה מוטל על הקב"ה לא על יוסף החולם.⁴

¹ במפגש יוסף עם אחיו הבאים לשבור אוכל ומשתחווים לפניו צפים ועולים חלומות יוסף מתחילת פרשת וישב וכל האירועים שקרו בגינם. ואילו באו האחים? אילו הרעב? היש אפשרות שיוסף כבר שכח מכל העניין (גם האחים), שהרי לבנו הבכור הוא קורא: "כי נשנני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי", ולבנו השני: "כי הפרני אלהים בארץ עניי!" האם כל מי שבא לקנות אוכל במצרים עבר אישית אצל יוסף? כך או כך, רמב"ן מבין שרש"י מתייחס כאן רק לחלום הראשון ואולי מסתפק בכך (שהרי החלום השני הוא בעייתי וכבר העירו חז"ל בגמרא ברכות נה ע"א שמהחלום השני לומדים שאין חלום שאין בו "דברים בטלים"), ועל כך הוא מעיר ומפליג לנושא שבחרנו לדון בו. על זכירת החלומות עצמה כאן, באו פירושים נאים, חוץ מרש"י ורמב"ן, מקצתם הבאנו בדברינו [חלומות בראשית](#) בשבת וישב, ויש עוד להרחיב בפסוק חשוב זה שמהווה נקודת מפנה חשובה בכל סיפור יוסף ואחיו.

² רק כשיביאו האחים את בנימין יתקיים החלום הראשון! אין זו רק הערה טכנית על פירוש רש"י, אלא מוטיב מרכזי בשיטת רמב"ן שקיום החלומות, לפחות הראשון, חלום האלומות שהוא בין יוסף ואחיו, הוא עניין חשוב. את החלום השני אפשר יהיה לקיים בנחת כאשר יודיעו לאבא יעקב שיוסף חי. (קיום החלום השני, אם בכלל התקיים, בשיטת רמב"ן בפרט, הוא נושא הדורש עיון נפרד). ראה המשך דבריו שם: "ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאשר עשה עמהם בפעם השניה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני. ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו. ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת, איך לא יחמול על שיבת אביו? אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת".

³ זה רמב"ן המצוטט לרוב שמעלה את השאלה שבחרנו בה לכותרת הדף. אך שים לב שרמב"ן מקדים את התשובה לשאלה. תחילה הוא מסביר כמה חשוב לקיים את החלומות ואח"כ הוא אומר: שהרי אם לא כך, איך זה לא שלח יוסף לאביו וציער אותו כל כך? במילים אחרות, יוסף זכר היטב את החלומות כל אותם שנים והוא מתבונן מהלך יום ומסודר שיש לו מטרה ברורה: להגשים ולקיים את שני החלומות שחלם: חלום האלומות שנוגע רק לאחיו וחלום השמש והירח שקשור גם לאביו (ולאמו). הוא לא יכול לנקוט פעולות מעשיות אקטיביות, ידיו כבולות והוא מחכה להזדמנות נאותה. וזה צריך לקרות במצרים כי בארץ כנען, אי אפשר לקיים את החלומות! האמנם הגשמת חלום, גם אם נבואי, דוחה מצוות כיבוד אב ואם? מעניין לחשוב אם רמב"ן בעל ההלכה היה מסכים לרמב"ן פרשן המקרא. אם היה יוסף שואל את רמב"ן בעל ההלכה מה ראוי ונכון לעשות במקרה כזה, מה היה עונה לו? אפשר היה לחשוב שרמב"ן רק מצדיק את מעשהו של יוסף בדיעבד, אבל דבריו לעיל: "ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת, איך לא יחמול על שיבת אביו? אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת", לא משאירים מקום לספק.

⁴ פירוש אברבנאל חולק באופן קטגורי על שיטת רמב"ן. אם בתחילת דבריו הוא מתווכח עם רמב"ן אם השתחווית האחים ליוסף כשהם אינם מכירים אותו נחשבת או לא נחשבת לקיום החלום ואם בכלל מדובר בהשתחוויה פיסית או מורלית של קבלת סמכות האדון, בסוף דבריו הוא אומר דברים שנראה שאפשר להשוותם לדברי הגמרא בברכות י ע"א, בדברי הנביא ישעיהו לחזקיהו: "בהדי כבשי

עקידת יצחק בראשית שער כט, פרשת מקץ – ייסורי הצדיקים

והוא מה שראוי לחבר אל זה הספור והוא למה לא הודיע יוסף לאביו את כל כבודו שם כי יש לאל ידו להניחו מרגזו ומעצבו וכל שכן בשנות הרעב להציל ממות נפשו ולחיותו?! ותמהני ממה שכתב הרמב"ן ז"ל שעשה כדי שיתקיימו חלומותיו כי מה תועלת לו בשיתקיימו? ואף כי יהיה תועלת לא היה לו לחטוא כנגד אביו, אבל היה לחשוך עצמו מחטוא לו. והחלומות, העושים יגיש פתרונם. גם שתראה סכלות עצומה שישתדל האדם לקיים חלומותיו שהרי הם הדברים אשר יעשו שלא מדעת הבעלים.⁵

ספורנו בראשית מב ט – סמל לעתיד לבוא

"ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם". זכר להם את החלומות שבחלום האלומות היו כולם משתחווים ושאלומתו קמה וגם נצבה שלא נפלה אחר שקמה. ולכן רצה שיבואו כולם ויבשרם ויתקיים בו ענין "וגם נצבה". וזה בזכות שיהיה הוא רמז לגואל העתיד על דרך "יָרָה וַיֹּזֶר" (מלכים ב יג ז),⁶ כאמרו: "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו ושמו להם ראש אחד" (הושע ב, ב), ויתקיים בהם ענין וגם נצבה, כאמרו: "מלכו די לעלמין לא תתחבלי" (דניאל ב מד).⁷

פירוש ריב"א בראשית פרק לז פסוקים ה-ח – החלום הנסתר⁸

"ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו וגו' ... ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו וגו'".⁹ אומר הרב ר' אליקים שלכך לא פירש הכתוב החלום, לפי שלא נתקיים כמו האחרים, וזהו שנאמר: "ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו" - חלום זה שלא נתפרש, וחלום האלומות, הרי כאן ב' חלומות. ויש מפרשים שחלום הזה שלא נתפרש הוא שפרש"י בפרשת ויחי: "וי נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו'".¹⁰ וקצת תימה למה לא נתפרש כאן כמו האחרים וצריך עיון.¹¹

דחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא – לעביד". היינו, אתה תעשה את המוטל עליך ולא תתעסק בנסתרות וחשבונות שהם בידי הקב"ה: "שקיים החלומות היה מוטל על הקב"ה לא על יוסף החולם", לא עליך יוסף להגשים חלומות, בפרט אם אתה מאמין שהם נבואה ולא דברים בטלים או חלומות שווא. אתה מצווה במצוות כיבוד אב ואם! ובהמשך נראה את דבריו של עקידת יצחק: "והחלומות, העושים יגיש פתרונם", ושל הרב הירש: "אם יש חשיבות לחלום, יש להשליך את הגשמתו על מי ששלחו".

⁵ עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד מאה 15, יצא בגירוש ספרד ונפטר בנפול 1494) שולל גם הוא את הצעת רמב"ן ששתיקת יוסף הייתה במטרה לקיים את החלומות והוא מעמיד את הערך ('תועלת' בלשוננו) של קיום החלומות מול הערך הפשוט של הימנעות מחטא צער הורים שהוא הצד השלילי של כיבוד הורים. התקשינו למצוא איזו תשובה מציע עקידת יצחק לשאלת רמב"ן שהוא מעצים מאד, הגם שטרחנו לקרוא את דבריו באריכות שם. אם לא טעינו תשובתו היא על דרך הייסורים המגיעים לצדיקים שמבקשים לישוב בשלווה בעולם הזה, שכל שכרם הוא העולם הבא, והעולם הנוכחי אינו אלא גרות מתמשכת: "כי גרים אנחנו לפניך" (ראה דבריו [כי גרים ותושבים אתם עמדי](#) בפרשת בהר). נראה שיש כאן חיבור בין חיי הפרשן לפירוש התורה והשלכה מפירוש הסבל האישי וקורות העתים חזרה לאחור למקרא. מעין מעשה בניסן סימן ופירוש למאורעות האבות.

⁶ נבואת אלישע, ערב מותו, ליואש מלך ישראל שתהיה לו תשועה כנגד ארם: "וַיֹּאמֶר פֶּתַח הַחַלּוֹן קְדָמָה וַיִּפְתָּח וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע יָרָה וַיֹּזֶר וַיֹּאמֶר חַץ תְּשׁוּעָה לָהּ וְחַץ תְּשׁוּעָה בְּאָרֶם וְהָיְתָה אֶת אָרֶם בְּאֶפֶק עַד כְּלָהּ".

⁷ פירוש ספורנו הוא מהיחידים (שמצאנו) שמצדד בשיטת רמב"ן שהיה חשוב היה ליוסף לקיים את החלומות. אך הוא מפליג הרבה מעבר לפרשת השבוע וספר בראשית, אל נבואות אלישע על התשועה כנגד ארם ונבואות דניאל על מלכות אחרית הימים. ראה פירוש דעת מקרא על הפסוק שם בדניאל. בהגשמת החלומות והצבת אלומת יוסף במרכז, יש סמל להיסטוריה הארוכה של עם ישראל ותשועתו מצרותיו. הוא יוסף שעליו גם מתנבא עובדיה (א יח): "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר וְגַיִת יוֹסֵף לְהִבָּה וְגַיִת עֶשָׂו לְקֵשׁ", פסוק שיש עליו מדרשים רבים. אך שים לב שספורנו לא מזכיר כלל את שאלת רמב"ן מדוע לא שלח יוסף לאביו. הוא מתמקד בפסוק: "ויזכור יוסף את החלומות" ונראה שאין בפירושו מזור לשאלה הקונקרטית של רמב"ן בהקשר לסיפור יוסף ואחיו.

⁸ נעשה אתנחתא קצרה בנושא שקשור ואולי לא קשור לדף שלנו. היה עוד חלום שיוסף לא סיפר לאחים!

⁹ קריאה בעיון של פסוקים אלה בראש פרשת וישב מגלה שכבר אחרי החלום הראשון, חלום האלומות, נוקטת התורה, בתגובת האחים, בלשון רבים: "חלומותיו". רק אחרי כן, בפסוקים ט-י, נזכר החלום השני, הוא חלום השמש והירח והכוכבים.

¹⁰ המקור הוא במדרש, בדברי הניחומים של יוסף לאחיו אחרי מות יעקב, כשהם פוחדים ממנו ואומרים: "לו יִשְׁקָמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁיב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר נִמְלָנוּ אִתּוֹ" (בראשית נ טו). ראה מדרש אגדה (בובר) בראשית נ כא, פרשת ויחי: "וינחם אותם. אמר להם: אתם עשרה נרות ולא יכולתם לכבות נר אחד, ואני נר אחד היאך אני יכול לכבות עשרה נרות?". וכן הוא פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כט, בקשר לנחמת ירושלים, הפטרת נחמו: "ונחמם ואמר להם דברים שמתקבלין על הלב: ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, נר אחד האיך יכול לכבות לעשרה? וינחם אותם ויזכר על לבם". זה החלום הנסתר הראשון.

¹¹ ראה גם פירוש הדר זקנים ודעת זקנים, כולם מבית מדרשם של בעלי התוספות שמזכירים את החלום השלישי, הראשון בעצם, שהתורה לא פירשה. כך מפרש גם חזקוני בראשית לז ה: "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו - חלום זה לא נתקיים לפיכך לא נכתב". עניין זה יכול להתקשר לנושא שלנו באופן הבא: הנה יש עוד חלום שיוסף סיפר לאחים אך התורה הצניעה, משמע לא כל חלום צריך לבוא על פתרונם ולהתקיים (וכנגד שיטת רמב"ן). אך אפשר שהקישור הוא באופן הפוך (ומסייע לרמב"ן ממקום בלתי צפוי): אדרבא, הנה כאשר יעקב נפטר לבית עולמו ויוסף ואחיו עומדים כעת זה מול אלה, צף ועולה החלום הראשון, ויוסף משתמש בו על מנת לפרש עם אחיו ולהראות להם שאין בלבו ביניהם! בפיס ביניהם כאשר יעקב כבר לא בין החיים, ראה דבריו [לו ישמנו יוסף](#) בפרשת ויחי. כל שנים עשר הנרות דולקים ואין נר אחד יכול לכבות את האחרים (השווה עם הדימוי על אגודה של מקלות שכשהם ביחד לא ניתן לשבור אותם, תנחומא בובר נצבים ד). רק חבל שלא סופר חלום זה לאבא יעקב בעודו בחיים שכל העת דאג לשנים עשר האבנים שהציב מצבה בעת יציאתו לחן. ראה דבריו [אבני המקום במדרש ובפיט](#) בפרשת ויצא וכן [וימאן להתנחם](#) בפרשת וישב.

בכור שור בראשית לז כו – הייתה שבועה בין האחים ויוסף

"מה בצע כי נהרוג את אחינו" - אמר יהודה: למה נעשה עון זה להמיתו ולא נהנה כלום במיתתו? מוטב שנמכרו ולא יהיה העון כל כך, ונהנה, וגם לא נראה אותו עוד, ולא יקניט אותנו. ונראים הדברים: שכשמכרוהו השביעוהו שלא יבוא עוד אל בית אביו, ולא יגלה עצמו לאביו ולא יודיע לאביו שהוא חי, ושהוא נמכר. ולא יאמר לשם¹² שהוא מבני יעקב, בשום סימן ולא בשום ראייה. וכן עשה, שמוטב היה לו לעשות כן, ולא שימות בידם. דאי לא היה כן, כשהיה גדול בבית אדוניו, וגם תשע שנים שהיה מלך במצרים, שבע שני השבע ושתיים מן הרעב, למה לא שלח לאביו לאמר: "הנני כאן במצרים"! הלא היה יודע כי אביו מצטער עליו! אלא ודאי נשבע להם.¹³

דעת זקנים מבעלי התוספות בראשית פרק מב פסוק א

וגם יוסף למה לא הודיע לאביו שהוא במצרים? אלא שהטילו חרם ביניהם וגם שתפו להקב"ה וליוסף נמי השביעו שלא לגלות והכתוב מוכיח דכתיב: "הוציאו כל איש מעלי שלא רצה לגלות לזרים מפני השבועה.¹⁴ ויש אומרים, כי כשהיה עבד לא רצה להגיד לו כי יותר היה מצער וכן כשהיה בבית הסוהר. וגם כשהיה מלך לא יאמין לו כי אפילו לבסוף כשספרו לו אחיו לא האמין כדכתיב: "ויפג לבו כי לא האמין להם". ועוד אם היה מגיד לאביו היה ירא שמא ישמעו אחיו ויבהלו ויברחו זה לצפון וזה לדרום מרוב פחד שייראו שיהרגם ונמצא אביו מצטער עליהם וגורם צער גדול לאביו. ולכך המתין עד שבאו אחיו אצלו ונתגלה להם תחלה ופייסם בדברים ושאלו בלבו עליהם ואמר להם לבשר לאביהם וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים.¹⁵

אור החיים בראשית מה כו – לא לבייש, לא להלבין פנים

וראיתי לתת לב בענין יוסף: איך לא חש על צער אביו כמה שנים? והן אמת בימי עבדותו נוכל לומר כי עשה ולא הצליח, אלא אחר שעלה לגדולה למה לא כתב אגרת לאביו להפיג צערו? ... ולמה לא שלח לברשו? ותגדל עוד הקושיא על ימי הרעב שהיו עוברים ושבים מארץ מצרים לארץ כנען ולא חש על צערו, ועוד מי התיר לו אחר שבאו אחיו להאריך לו ימי צרה שלא להודיעו תיכף ומיד?¹⁶

¹² שם, במצרים, או לשום אדם.

¹³ בכור שור מבעלי התוספות מציע שהייתה שבועה בין האחים ובין יוסף. התנאי שהתנו איתו, בעצת יהודה, שבתמורה לכך שלא יהרגוהו אלא ימכרו אותו, הוא מתחייב לנתק איתם כל קשר ולא לספר לאף אחד את מוצאו ממשפחת יעקב (אמנם הוא אומר לשר המשקים: "כִּי גָבַב גִּבְבִּי מֵאַרְץ הָעֵבְרִים" והמצרים יודעים שהוא "עברי"). שבועה זו היא הסכמה על ניתוק מוחלט ממשפחת יעקב בתמורה להצלת החיים. - רצית לשלוט ולמלוך עלינו? הרי אתה עבד ומגורש לצמיתות מבית יעקב, ויוסף בחוסר ברירה מסכים. אז איך בסוף התגלה יוסף לאחיו? מתני בטלה השבועה? בפירושו לבראשית מב ז נותן בכור שור את התשובה: "ויתנכר אליהם: חשב: אם אגלה להם עצמי מיד, מפני שהם בושים על שמכרו אחיהם וציערו אביהם, יאמרו לי: שתוק! אתה מושבע ועומד שלא תגלה אותנו, ואמר להם קשות, ומרגלים אתם! ודחקם עד שהביאו בנימין, ונתן הגביע באמתחתו, ואמר לעכבו לעבד. וכשראה אותם דחוקים, שהיו יראים לחטא [ל]אביהם, גילה עצמו, כי אז ידע שעל כרחם יגלו גם הם שלא יעכב בנימין". ראה גם פירושו לפסוקים בסוף פרשת מקץ (בראשית מד י) בהם יוסף דורש את בנימין לעבד ואילו האחים מציעים שכולם יהיו עבדים. מה שבהכרח היה גורם לגילוי כל העניין וסוף לשבועה. ראה גם פירושו למעמד התוודעות יוסף לאחיו (בראשית מה א) שהצער על אביו הכריע את השבועה ויוסף מבקש להוציא את כל הנוכחים מפני השבועה, היינו שהפרתה תהיה בינו ובין אחיו באינטימיות. נראה שהכל ביחד גבר וגרם לביטול השבועה.

¹⁴ דעת זקנים, גם הוא מבעלי התוספות מזכיר לנו את מדרש תנחומא פרשת וישב סימן ב: "אמרו: נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו. אמר להם יהודה: ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה. מה עשו? שתפו להקב"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם". ראה דברינו [הקולר תלוי בצוואר כולם](#) בפרשת מקץ. בהצלת סדום כשחסר לאברהם מנין עשרה אין הוא משתף את הקב"ה, אבל בהשתקת מכירת יוסף כביכול הקב"ה מצטרף לשבועה ולחרם! ולפיכך לא שרתה רוח הקודש על יעקב ונתכסה ממנו. ראה גם בראשית רבה פד א כשיצחק בא לנחם את יעקב ולא מגלה לו שיוסף חי: "אמר: הקב"ה לא גילה לו ואני אגלה לו?", בדברינו [וימאן להתנחם](#) בפרשת וישב. ובפשטות, שיתוף הקב"ה פירושו שבועה וחרם בשם ה' שאותה אנשים מאד מפחדים להפר והדברים חוזרים לפירושו בכור שור לעיל, רק בעוצמה גדולה יותר. ראה אזכור החרם גם בפירושו משך חכמה שמות כח ט: "ודע דכל השבטים צערו לאביהם במכירת יוסף, ויוסף עצמו לא הודיע לאביו, רק יוסף היה ירא מפני החרם". וכמו כן תפארת שלמה בראשית פרשת מקץ: "האמנם כי טרם באו אחיו אליו לא יכול להודיעו מפני החרם וקיום החלומות שהיו צריכין אחיו לבא אליו".

¹⁵ מעין הסבר זה נראה עוד להלן, הרצון לשמור על שלימות המשפחה, הרצון לאחד את הקרעים מחדש בדרך של פיוס והשלמה, גם אם כואבת, ולא להסתכן בפירוק בית יעקב. נראה שלבעלי התוספות זכות ראשונים על כיוון זה שנראה להלן באופן ברור יותר במפרשים המאוחרים וגם בני זמננו. ראה בכיוון זה פירוש אלשיך על הפסוק בתהלים עז טז: "גִּאֲלֹת בְּזָרוּעַ עִמָּךְ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֵלָה", פסוק שהוא דורש על הנושא שלנו ומסכם שם: "וגלות דבר כי כ"ב שנה שהיה במצרים לא שלח לאביו לאמר כי היה חי לבלי הלשין את אחיו ולבלתי הכזיבם שאמרו לאביהם שמת, עד שעל ידי עצמם שלח שיהיו הם המבשרים לאביו, שעל ידי כן לא יקצוף עליהם".

¹⁶ על שלוש נקודות זמן ניתן להקשות על יוסף, אחרי שלא נחשיב את הזמן שהיה עבד (גם הזמן שהיה במעמד גבוה בבית פוטיפר וידעו שהוא "עברי") ולא הייתה לו אפשרות מעשית ליצור קשר עם אביו. האחת, מיד ברגע שעלה לגדולה, השנייה, כאשר החל הרעב שזמן הסתם פגע גם בארץ כנען מקל וחומר, והשלישית, כאשר האחים נצבים מולו. זו בדיוק נקודת הזמן שרמב"ן ואחרים רואים בה את התחלת מסע התכחשותו של יוסף כאשר נזכר בחלומות, וזו בדיוק הנקודה שאור החיים טוען: זו כבר השלישית לך יוסף! לפחות עכשיו תחוס על אביך שאתה כל הזמן שואל "העודנו חי!"

והן אמת כי למה שנתגלגל בעניינים שגזר הגזר, רבים הם שהיו צריכין להיות כן.¹⁷ האחד, לשלם ליעקב כ"ב שנים שלא שימש אביו וכמו כן היה הוא בצער כ"ב שנים, וגם למספר רד"ו שגזר ה' שיהיו במצרים, וגם לירד יעקב בכבוד גדול, מה שלא היה כן אם היה יורד קודם וכמה פרטים שנמשכו. אלא לצד יוסף צריכין לתת טעם לדבר.¹⁸

ונראה כי טעמו של יוסף טעם לשבח, והוא כי מעת ירדתו למצרים עד עת בוא דברו יתברך והוציאו מבית האסורים למלוך אין סיפק בידו להודיע לאביו. ואפילו שיונח שהיה סיפק בידו, חש על נפשו שידעו אחיו בדבר ולצד בושותם וכלימתם מאביהם ימסרו עצמם עליו לאבדו מן העולם לבל תגיע להם בושות מאביהם.¹⁹ ואחר צאתו ממאסר ונעשה שר גדול והלכה לה חששה ראשונה, אף על פי כן נמנע מהודיע לאביו והוא על דרך אומרם ז"ל: "מוטב שיפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חבירו" (בבא מציעא נט א)²⁰ וחש על כבוד האחים מלביישם לפני יעקב ויצחק וכל זרע יעקב וסבל שיישאר אביו בצערו מלביישם.²¹

כלי יקר בראשית כח י, פרשת ויצא – מידה כנגד מידה

לפי שמצינו שיעקב נענש על אותן עשרים ושתים שנה שלא קיים בהם מצות כיבוד אב ואם. ויש להקשות: הלוא הלך ברשות אביו ואמו ובמצוותיהם ולמה נענש על כל אותן הימים? כי אף אם תמצא לומר שעבר על מה שאמרה אמו (שם כז מד) וישבת עמו ימים אחדים, מכל מקום למה נענש על כל הימים? אלא ודאי לפי שאביו אמר לו: "קום לך פדנה ארם", התיר לו לילך אבל לא לצאת מכל וכל! כי כל ההולך ודעתו לחזור או שעדיין מחשבתו משוטטת שמה, נקרא הולך ולא יוצא. והוא לא כן עשה, אלא: "ויצא יעקב" - מכל וכל, כאילו שכח כל בית אביו ואמו. על כן נענש בכיוצא בו, שכן אחד מבניו והוא יוסף לא כיבדו עשרים ושתים שנה, ולא זכר בו יוסף וישכחהו,²² כמו שנאמר: "כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי". וידע יוסף כי מאת ה' היתה זאת, על כן אמר נשני אלהים. אבל הוא בצדקתו היה לו חשק ורצון להיות לו בית אביו תמיד לזכרון נגד עינו. ולא יכול "כי נשני אלהים".²³

רש"ר הירש בראשית פרק מב פסוק ט – בניית בית יעקב

עלינו לנסות לבאר את הנהגת יוסף מתוך הכתוב. היה מתקבל על הדעת שיתודע אליהם מיד - ולו רק למען אביו - ומה גם שכבר ראה בכל השגחה אלוהית, שכבר למד לתת תודה לאסונו ולחטא אחיו... כמו כן יוסף שפיקח

¹⁷ במילים שלנו: יש הרבה סיבות ותשובות למעשהו של יוסף. והוא מסביר להלן אותם, נעמוד על חלקם ובקצרה.

¹⁸ פירוש אור החיים מעביר קו ברור בין יעקב ליוסף. מצד יעקב, יש שלוש סיבות מדוע נמנעו ממנו הבשורה שיוסף חי: מידה כנגד מידה (שנראה עוד להלן בכלי יקר), השלמת מניין שנות רד"ו לגלות מצרים והכבוד שיעקב זכה לו בסוף. אבל השאלה היא מה הצידיק של יוסף לעשות כן? כל ההסברים לסבל יעקב אינם תירוץ למעשי יוסף!

¹⁹ כל עוד היה יוסף עבד, שהם 13 שנים מתוך 22 השנים שנפרד מאביו, פשיטא שלא היה ביכולתו ליצור קשר עם אביו. אבל גם אם נאמר שיכול היה, בפרט כשהיה ממונה על בית פוטיפר, פחד יוסף מאחיו! מחמת שלא יוכלו לשאת את הבושה והכלימה מאביהם, ימצאו דרכים להמית את יוסף, גם כשהוא במצרים! ראה המשך דבריו שם: "וגם אפשר כי יקללם וימית כולם ומצד זה יבקשו לקעקעו מהעולם, לזה חש על נפשו שידעו אחיו בדבר וימנע מבוא בדמי נפשו". תקופה ארוכה אחרי מכירתו לעבד במצרים, עדיין חושש יוסף מאחיו.

²⁰ בחמישה מקומות בש"ס מצאנו ביטוי זה, רובם על תמר ויהודה ואחד על דוד. ראה ברכות מג ע"ב, כתובות מז ע"ב, סוטה י ע"ב ושניים במקור המובא כאן בבא מציעא נט ע"א.

²¹ גם אחרי שנעשה משנה למלך מצרים ושוב אין חשש שהאחים יפגעו בו (ראה איך במקרא הוא מתייחד איתם לבד), עדיין מוטיב ביוש האחים הוא הגורם המרכזי שיוסף אינו מודיע לאביו, לא מתוודע לאחיו ואינו מפסיק את התנכרותו - גם במחיר המשך סבל אביו! עד מתי? מסביר אור החיים בהמשך הדברים שם: "עד שנתחכם והאכילם והישקם ונתן להם דמים והראה להם כי הוא עמהם בלב שלם. גם נגלה הדבר כי מה יצא וידעו ודאי כי לא שומר הוא להם איבה, וגם באמצעות כן הוסרה בושה מאביהם". בהמשך דבריו שם חוזר אור חיים על החשש שהאחים ברוב ייאושם ובושתם יפגעו ביוסף, גם כשהוא מלך, אבל מוטיב הבושה והלבנת פני חברו, היא הסיבה העיקרית שיוסף לא מתוודע לאחיו ולא שולח לאביו שהוא חי (שני צדדים של אותה מטבע) - גם במחיר המשך הצערה והסבל של אביו. האם צדק יוסף בהכרעה זו (עפ"י אור החיים)? מה מבחן הערכים בין הלבנת פני חברו וכיבוד אב ואם?

²² הפרשה ברורה על: "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו".

²³ הרעיון שכ"ב שנות ההתנתקות יוסף מיעקב הן מידה כנגד מידה כנגד כ"ב שנות התנתקות יעקב מהוריו בעת שהותו בחרן, מצוי כבר בפירוש כלי יקר (ר' אפריים מלוטשניץ, מאה 16 פולין פראג) שקדם בכמאה שנה לאור החיים. יש אי-סימטריה ברורה בין המקרה של יעקב - שם הוריו שולחים אותו למשפחתם ומבטיחים שישלחו לקרוא לו בבוא העת, ובין המקרה של יוסף שאביו שולח אותו "לראות את שלום אחיו" שידע ששונאים אותו, והם מוכרים אותו לעבד למצרים (כתחליף להריגתו)! לפיכך, מוצא כלי יקר פגמים כבר ביציאתו של יעקב לחרן ובהתנהגותו שם כל אותם שנים, עד שהקב"ה צריך להזכיר לו את ארצו ומולדתו, ראה דברינו [שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך](#) בפרשת ויצא וכן דברינו [מסע יעקב בחזרתו לארץ](#) בפרשת וישלח, שם הראינו שגם בכניסתו לארץ לא ממחר יעקב ללכת לחברון מקום מגורי הוריו. אך עדיין, ניחא העונש ליעקב, מה עם הצד של יוסף? הוא שולח המקום לתת לאביו מידה כנגד מידה? איפה האחריות והמחויבות שלו? איפה כיבוד אב ואם שלו? מותר להעניש אבא בחוסר כיבוד אב ואם רק משום שהוא לא כיבד את הסבא? כלי יקר מרגיש בשאלות אלה ומסביר את התנהגות יוסף באיזו 'שליחות או גזרה מגבוה'. יוסף רצה כל אותם שנים ליצור קשר עם אביו, אבל לא יכול היה. "מאת ה' הייתה זאת", אומר כלי יקר, אך אנו נוסף שעדיין: "היא נפלאת בעינינו".

היה, מן הנמנע שהאמין שעליו להעמיד את עצמו לשירות חלומותיו. אם יש חשיבות לחלום, יש להשליך את הגשמתו על מי ששלחו.²⁴

אילו רצה יוסף לעמוד מול אביו ואחיו כְּשֶׁר ... אילולי דאג לחזור אל חיק משפחתו כבן וכאח, לא היה זקוק לכל התחבולות הללו ... (אבל) הוא נאלץ תחילה לחולל תמורה בשתיים: להביא לידי שינוי בדעתו על אחיו, אך בעיקר בדעת אחיו עליו. דעותיהם זה על זה חייבות להשתנות בתכלית למען ישרור ביניהם יחס לבבי הדוק; שאם לא כן גם אילו הוחזר אל משפחתו מבחינה חיצונית, היה הוא אבוד ממשפחתו, ומשפחתו אבודה ממנו.²⁵ אך הדבר השני, והוא היה אולי חשוב עוד יותר: יוסף זכר איך על יסוד חלומותיו חשדו בו בתאוות שלטון, עד כי ראו סכנה צפויה לעצמם, וראו את עצמם זכאים גם לבצע פשע, כביכול להגנה עצמית.²⁶ ... היה ... הכרח גמור שיכירו אותו באופיו האמיתי ... יידעו מניסיונם שיש לאל ידו לעשות בהם ככל העולה על רוחו. אם למרות זאת יעשה עמהם חסד ויגמול להם טובה תחת רעה, הרי יוכל לקוות שיירפאו מדמיונותיהם המוטעים.²⁷ כללו של דבר, בשעה שיתודע אליהם כיוסף, חייבות עיניהם להיפקח, ושני הצדדים יעבירו מלבם את כל זכרונות העבר; רק כך יוכל היה לקוות לחזור אל אביו ואחיו כבן וכאח ... שיקולים אלה הם שהניאו את יוסף מלשלוח הודעה לאביו בשנות אושרו. מה בצע ליעקב לזכות בבן אחד ולשכול תחתיו עשרה, ולראות מתיחות ואיבה שריוות בין בניו?! אך למטרה גדולה זו הוא נזקק לכל התחבולות הללו וכו'.²⁸

של"ה פרשת ויגש ויגש תורה אור

... וזהו הענין שכ"ב שנה לא הודיע יוסף לאביו שהוא חי, כי יד ה' עשתה זאת. והוא אחד משני דרכים, או רוח הקודש שרה על יוסף וצוה לו שלא יודיע את אביו שהוא חי, והוצרך יוסף לקיים צווי המקום, כי הוא ואביו חייבים בכבודו יתברך. או היה בהכרח שלקח הקב"ה הבחירה מיוסף שלא יבחר בדבר זה להודיע לאביו, ואין בזה אשם ליוסף כי היה מוכרח מהשם יתברך, והשם יתברך עשה לכפרה ליעקב.²⁹

גישת הרב יעקב מדן – תיקון ואיחוי התפרים

אפשר שיוסף היה מוטרד מחטאם הנורא של אחיו ומעתידו של בית ישראל לא פחות משהוטרד מגורלו האישי. מאז נמכר - החל לבנות, במקביל לבניין חייו האישיים, גם את תהליך איחודה של המשפחה. איחוד זה - ראוי שלא ייכפה על אחיו מאונס, אלא ייגרם מתוך רצון ואהבה. לו יוסף היה שולח שליח לאביו ומבשר לו שעוד עודנו

²⁴ בפתח דבריו נוקט הרב הירש עמדה ברורה כשיטת אברבנאל וכנגד רמב"ן (בלי שהוא מזכיר אותו) בנושא החלומות, כמעט במילים של אברבנאל, והוא מחפש "שיקולים של הכרח גמור (ש)יכלו להביא אותו (את יוסף) לידי מעשים שבלא זה ייראו כהטרדה חסרת כל תכלית".

²⁵ יש הכרח לעבור מבחן אמתי והתנסות קשה על מנת שהן האחים והן יוסף יעברו 'השתנות' וזכרונות העבר יימחקו. וכדבריו שם בקטע שהשמטנו: "היה זה אפוא הכרח גמור להעמיד אותם במבחן, אם עוד פעם יהיו מסוגלים - והפעם מתוך סיבות מציאותיות בהחלט - לנתק בן מבחן אביו ... מבחן זה היה נחוץ לנפש יוסף; רק לכשיעמדו בו יוכל להעביר מלבו את שארית המרירות

²⁶ זו שיטת רש"י שמכירת יוסף ואפילו הרצון קודם להורגו היו משום שהאחים חשדו בו שהוא רוצה לנשל אותם מבית יעקב בדומה לנישול ישמעאל ועשו בדורות הקודמים. ראה פירושו בתחילת פרשת וישב.

²⁷ סיבה שנייה, עפ"י רש"י היא שהאחים יראו וייראו את יוסף כשליט, אבל כזה שאינו נוקם ונוטר ומתגבר על משקעי העבר: "עתה ייראה לפניו כ"שליט" (נאור), יידעו מניסיונם שיש לאל ידו לעשות בהם ככל העולה על רוחו. אם למרות זאת יעשה עמהם חסד ויגמול להם טובה תחת רעה, הרי יוכל לקוות שיירפאו מדמיונותיהם המוטעים".

²⁸ בקיצור, יוסף ואחיו ובאופן עקיף גם יעקב, היו צריכים לעבור 'מסע חינוכי' שלא רק מתקן את קנאת ושנאת העבר, אלא כזה שיניח את היסודות לבית יעקב השלם, לעם מלוכד שיועד לריב וגם לסלוח ולחיות ביחד עם כל המחלוקות, הריבים ואי ההסכמות. לשם כך היה שווה כל הסבל של יעקב ושל כולם. כל התגלות מוקדמת של יוסף הייתה מחבלת במהלך תיקון חינוכי זה. ולא נותר לנו אלא לתמוה אם לאור פחד האחים מיוסף אחרי מות יעקב, כדבריהם: "לו ישקמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו" (בראשית נ טו) והוצרך שלהם לשקר מפני דרכי שלום: "ויצונו אל יוסף לאמר אביך צינה לפני מותו לאמר", ראה דברינו [לו ישקמנו יוסף](#) בפרשת ויחי, האם אכן השיג המסע החינוכי הזה את מטרתו? ראה גם דברינו [הסיפור שלא סופר](#) בפרשת ויגש. ראה גם הפטרת השבת בספר יחזקאל ממנה עולה שהמחלוקות בבית יעקב לא נסגרו לאורך הדורות ורק בנבואות העתיד ישכון שלום פנימי בבית יעקב (מה שמחזיר אותנו לספורנו לעיל?). ראה דברינו [והיו לאחדים בידך](#) בפרשה זו. המסע החינוכי לא תם.

²⁹ כנגד הגישות האנושיות-חינוכיות שראינו לעיל, מציג השל"ה את הגישה הדטרמיניסטית לפיה נכפה כל העניין על יוסף, אם באופן ששרתה עליו רוח הקודש שצוותה עליו לא להודיע ליעקב אביו (מעין היפוך של רוח הקודש שנתעלמה מיעקב כל אותם שנים, תנחומא וישב סימן ב), אם משום שניטל מיוסף כח הבחירה! והכל גם ככפרה ליעקב. ראה בכיוון זה גם שם משמואל בראשית פרשת מקץ: "וכבר אמרנו הטעם (שלא שלח יוסף לאביו) עפ"י מה שפירש"י שיצחק היה יודע שיוסף חי ואעפ"כ לא גלה ליעקב באמרו: הקב"ה אינו מגלה לו ואני אגלה לו. זה עצמו היה טעם יוסף: הקב"ה אינו מגלה לו ואני אגלה לו, שהרי רואה שכך הוא רצון הש"י, ואם כך הוא רצון הש"י בודאי כך הוא טוב". גישה דטרמיניסטית דומה אך שונה מצאנו בפירוש שפת אמת לפרשת ויגש משנת תרל"ט: "ויעקב אע"ה לא היה אומר כן לולי שידע כי בנפשו הוא ואבות הקדושים מסרו נפשם בעבור תולדותיהם. וידעו כי לל העובר עליהם הוא בעבור דורות העתידים לבוא. ומה"ט לא קשה למה לא הודיע יוסף לאביו. וכמו שלא גילה יצחק ליעקב. אם כי גדלה רחמי האב על הבן יותר מבן על האב. רק כולם למדו מהבורא יתברך, כיון שהעלים הוא יתברך ממנו ידעו שלטובתו הוא. ורק כשהגיע עד מיצוי הנפש ממש כמ"ש חז"ל על הפסוק: ואל שדי יתן לכם רחמים וכו'". נראה שאנחנו חוזרים כאן לפירושי הראשונים לעיל. לפירוש ספורנו שאולי יסכים עם הדברים האלה ולפירוש אברבנאל וסיעתו שלא יסכימו. ראה הערה 4 לעיל.

חי - יעקב אמנם היה ודאי פודה אותו ממצרים ומכניס אותו למשפחה כבן-חורין, אך הוא היה נותר שנוא על אחיו בני לאה, ואין מי שיערוב שהם לא ינסו שוב להיפטר ממנו. יוסף לא חפץ באיחוד כזה, אלא באיחוד מכוח חרטה אחיו על חטאם ומכוח תשובתם השלמה.³⁰

הצעת הרב יואל בן נון – יוסף הבין (בטעות) שהוא שולח מבית אביו

יוסף ייחס את כל אשר קרה לו לקב"ה, גם בקריאת שמות בניו, וגם בדבריו לאחיו כשלא יכול עוד להתאפק, וגם בדבריו לאחיו אחרי מות אביו. יוסף הבין שהוא שולח מבית אביו - כמו בן האמה מבית אברהם, כמו בני קטורה - וחשב שקב"ה גרם לכך, אם באמירה מפורשת ליעקב, ואם באופן שהדברים התרחשו. מי שנשלח אל אחיו על ידי אביו כממונה על "שלום אחיך" ... מי שהגיע עד דותן, הושלך לבור ונמכר לעבד במצרים, ככל הנראה שולח מבית אביו בידי קב"ה. מכאן התנכרות יוסף לאחים, גם כאשר שמע את דברי החרטה שלהם, וגם אחרי שהשתחו לו (גם בשם אביהם), ורק רצה להביא אליו את בנימין אחיו. ברגע ששמע יוסף מיהודה, שאביו חושב שהוא נטרף, אבל אינו בטוח לגמרי בכך כי "לא ראיתיו עד הנה", הבין יוסף שהוא חי בטעות ביחס לאביו, וכי מעולם לא שולח מבית אביו. או אז "לא יכול יוסף להתאפק" עוד, וגילה את הסוד. הקב"ה שם בפי יהודה את המילים שישברו את חומת הטעות הכפולה - זו של יוסף וזו של יעקב. בזכות נכונותו של יהודה להיות עבד לשליט במצרים (יוסף!) וכפרת "עון עבדיך", זכה יהודה לאחד מחדש את המשפחה. וגם זה בא מאת הקב"ה!³¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: הנה כי כן, בסערה הכללית של סיפור יוסף ואחיו, מעלה רמב"ן שאלה ערכית-אנושית מעניינת (שהמדרשים וחז"ל כלל לא התעכבו עליה ומעניין מדוע) – שאלה שזכתה לתשובות הרבה ובמנעד רחב ביותר: מגזירת שמים ורצון ה' (גם במחיר סילוק כח הבחירה שניתן לאדם), דרך ייסורי הצדיקים, איחוי הקרעים בדרך של פיוס, מסע חינוכי, שבועה וחרם, סמל לעתיד לבוא וכו' ועד שיוסף בחר מרצונו להתנתק מבית אביו. ובעולם הישיבות נהוג לומר שאם יש 'תוספות' ששואל שאלה ואח"כ נותן תירוץ: "ויש לומר", ואחריו עוד תירוץ: "ועוד יש לומר", ואחריו עוד ועוד – תירוץ הרבה, סימן שהשאלה מצוינת. ועוד אומרים שגם אם 'תוספות' לא מגיעים לתשובה וחותרים ב"צריך עיון", יש תוספות אחר שבה מיד לאחריהם והלימוד נמשך והמים ממשיכים לנבוע. שנזכה להמשך גשמים בעיתם.

³⁰ ציטוט זה לקוח מאתר [VBM](#). ראה שם המאמר / שיעור המלא. נראה שגישה זו מרחיבה את הצעת הרב הירש, דעת זקנים ופירושים אחרים לעיל שרואים בהתנכרות של יוסף תהליך של תיקון, פיוס ואיחוי הקרעים שלא ייתכן שיקרה אלא באופן הדרגתי וטבעי. תהליך כזה לא יכול להיעשות במהלך חטוף ומהיר, רק באופן מדורג ובתחנות ברורות, גם אם מכאיבות. אך לא נותר אלא לחזור ולשואל אם 'שיעור חינוכי' זה מצדיק את המשך עינויו של יעקב ודוחה מצוות כיבוד אב ואם. שאלתנו איננה רק במישור הערכי והמוסרי, כי אם גם במישור ההלכתי.

³¹ זו תמצית [מאמר מקיף שכתב הרב יואל בן נון בנושא](#) אשר מצוי גם הוא באתר בית המדרש הוירטואלי של מכללת הרצוג. כיוון שזכינו להגיע לרעיון דומה עוד לפני קריאת המאמר הזה, נסכם את הדברים בלשונונו אנו: יוסף כעס מאד על אחיו ואף על אביו ובקש להתנתק מהם. יוסף הרגיש נטוש ונעזב. ראה הביטוי במשה "נתלש מבית אביו" (שמות רבה ה ב, השוואה שצריך להרחיב בהזדמנות). ראה איך יוסף נותן שם לבנו הראשון: "כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי", ולבנו השני: "כי הפרני אלהים בארץ עניי". במודע, אין יוסף יוצר קשר עם אביו ומשפחתו שבכנען. הוא פותח בחיים חדשים במצרים. וכשהוא נפגש עם אחיו אין הוא משחק אתם בחשבונות, אין הוא מנסה להגשים חלומות, לחנך אותם או לגרום להם לחזור בתשובה. התנכרותו היא אמיתית ורצינית. לרגע, הוא מוכן להתנתק לגמרי ולהשתלב במעמדו החדש והמכובד במצרים. הוא רוצה רק דבר אחד: את בנימין. מגמתו היא להיפרד: בני רחל לחוד ובני לאה והשפחות לחוד – זו מטרת כל סיפור גביע הכסף שבסוף פרשת מקץ. וכבר היו התפרדויות בבית אברהם ויצחק. אבל במפגש עם האחים משהו סמוי ובלתי צפוי קורה בהדרגה ליוסף. השאלה המנומסת "העוד אביכם חי" חוזרת ומהדהדת בכל עוז ומעלה את זכרונות בית אבא שם בכנען. והשיא הוא נאום יהודה אשר גורם לו לשנות את דעתו. משהו בנאום יהודה, שהוא מבני לאה, הבהיר ליוסף שאין הוא יכול ורוצה להתנתק לגמרי מבית אביו ועליו לבחור. והוא בוחר לחזור הביתה.